

Prosper Grech — Giuseppe Segalla, *Metodologia per uno studio della teologia del Nuovo Testamento* (Collana Biblica 1), Torino 1978, Marietti Editori, ss. 192.

Książka zawdzięcza swe powstanie wykładom metodologii prowadzonym przez P. Grecha w Instytucie Biblijnym w Rzymie. Drugi autor, G. Segalla, przejrzał całe dzieło oraz napisał rozdziały dotyczące Ewangelii Jana i etyki NT. We wstępie autorzy zastrzegają się, że nie mieli zamiaru pisać ogólnej metodologii teologii, ani metodologii nauk biblijnych wraz z krytyką tekstu, filologią, morfologią itd. Chcieli przedstawić metodologię, do której należałoby się stosować pisząc lub czytając teologię biblijną NT, czy przygotowując mniejszą rozprawę z zakresu tejsze teologii.

Pierwszy rozdział poświęcony został przeglądowi istniejących teologii biblijnych NT. Najpierw wymienione zostały ostatnio opubliko-

wane dzieła omawiające rozwój tej gałęzi wiedzy. Wprowadzie już Ojcowie Kościoła uprawiali teologię biblijną, ale jako oddzielna dyscyplina istnieje dopiero od końca XVIII wieku. W 1787 r. J. Ph. Gabler sformułował zasady, według których teologia biblijna powinna być fundamentem dla teologii dogmatycznej, będącej refleksją filozoficzną każdego pokolenia nad danymi Objawienia. Natomiast teologia biblijna ma charakter stały, a jej zadaniem jest odkrycie tego, co chciał powiedzieć autor biblijny swoim współczesnym, w języku dla nich zrozumiałym. Pierwszą zaś teologię biblijną opublikował G. L. Bauer (*Neutestamentliche Moral des NT*, t. 1—2, Leipzig 1804—1805). Omówione zostały następnie teologie protestanckie i katolickie XIX i XX wieku oraz zestawione w wykazie alfabetycznym.

Istnieją trzy sposoby pisania teologii NT. Może to być wykład tematyczny, abstrahujący od rozwoju historycznego. Można przedstawić myśl poszczególnych autorów, ustawiając ich w porządku chronologicznym. Jest możliwy także wykład tematyczny, ale ujęty w aspekcie rozwoju, wychodzący od pierwotnej kerygmy i śledzący ewolucję doktryny na różnych etapach Kościoła apostołskiego. W ostatnim wypadku trzeba najpierw odpowiedzieć na trzy pytania; 1. Czy możliwa jest rekonstrukcja kerygmy, tj. najstarszej, zasadniczej doktryny; 2. Czy możliwa jest rekonstrukcja historii Kościoła pierwotnego, stanowiącej ramy dla rozwijającej się doktryny; 3. Czy możliwe jest wyłonienie czynników, które wpływały na ewolucję kerygmy. P. Grech stwierdza, że ostatnie badania pozwalają dać odpowiedź pozytywną na wszystkie trzy pytania i prezentuje prace, które zajmowały się tymi problemami. Wylicza też czynniki, pod wpływem których kerygma pierwotna i najstarsze formuły wiary przekształciły się w *didache*, która mogła zaradzić potrzebom katechetycznym wspólnot chrześcijańskich. Wbrew twierdzeniu szkoły R. Bultmanna można więc mówić nie o wielu, lecz o jednej teologii NT, która stopniowo się rozwijała.

Trzeci rozdział poświęcony jest tym prądom ówczesnej kultury, które mogły mieć wpływ na pisma NT. Aby zrozumieć jakiś tekst NT, trzeba najpierw skonsultować paralelne teksty biblijne, ale zaraz potem otworzyć dzieło StrBill. Poprawne wykorzystanie nagromadzonego tam materiału uwarunkowane jest znajomością literatury judaistycznej. P. Grech podaje klasyczne dzieła na temat judaizmu, a następnie omawia pisma rabinistyczne. W sposób jasny i precyzyjny szkicuje historię powstania poszczególnych pism i ich charakter. Od tannaitów (rabini I i II w. po Chr.) pochodzi Miszna, Tosefta i małe midrasze zawierające materiał halakiczny. Amoraici pozostawili po sobie Talmud babiloński i palestyński oraz trzy rodzaje midraszów o charakterze haggadycznym: homiletyczne, narracyjne i „Wielki Midrasz”. Autor ostrzega, by być ostrożnym przy cytowaniu i zwracać uwagę, czy

tekst pochodzi z Miszny, Tosefty, Talmudu czy midraszów. Szczególna wdzięczność należy mu się za dokładne i jasne omówienie sposobu cytowania dzieł rabinistycznych. Podaje też wydania drukowane tych pism.

Równie cenne są wprowadzenia w literaturę apokryficzną, qumrańską, targumy, pisma judaizmu hellenistycznego. Za każdym razem dowiadujemy się o charakterze tych pism, czasie ich powstania. Wymienione są wydania dzieł oraz najważniejsze opracowania na ich temat. Bardzo cenne są uwagi metodologiczne. Np. autor przestrzega, by zajmując się dokumentami z Qumran unikać z jednej strony tendencji tłumaczenia wszystkiego tekstami qumrańskimi, lecz z drugiej strony nie wolno też twierdzić, że w ogóle nie wpływały one na autorów NT. Posługując się targumami trzeba zwracać uwagę na to, że różnice z oryginalnym tekstem hebrajskim mogą mieć charakter doktrynalny. W późniejszym okresie odstępowano od interpretacji mesjańskiej ze względu na polemikę antychrześcijańską. Pisarze NT ulegali też wpływom hellenistycznej kultury pogańskiej. Dlatego P. Grech omawia również hellenistyczne inskrypcje, papirusy, dzieła filozofów oraz religię grecko-rzymską, tak oficjalną, jak i ludową czy misteryjną podając, gdzie można znaleźć odpowiednie teksty i ich opracowania. Przegląd tła kulturalnego zamykają paragrafy poświęcone gnozowi i gnostycyzmowi oraz judeochrześcijaństwu.

Rozdział czwarty dotyczy reinterpretacji ST w NT. Znajdując w NT cytaty starotestamentalne trzeba najpierw określić, czy został wzięty z tekstu masoreckiego, z LXX, czy np. z tradycji reprezentowanej przez teksty z Qumran. Należy pamiętać, że autorzy cytowali czasem z pamięci, a także, że istniały też nieznanne nam warianty rękopiśmienne. Niekiedy jednak modyfikowano tekst dla celów teologicznych. Takie adaptacje trzeba traktować jako rodzaj chrześcijańskich „targumów”. Także w ST pewne teksty ulegały reinterpretacji, np. niektóre wyrocznie nabierały z czasem charakteru apokaliptycznego. NT nadaje miękdy znaczenie mesjańskie tekstom, które pierwotnie go nie miały. Duch Św. miał swój udział nie tylko w redagowaniu ksiąg świętych, lecz także czuwał nad ich interpretacją. Chcąc wiedzieć jakie były dzieje egzegezy ST, która osiągnęła swój punkt kulminacyjny w NT, trzeba studiować egzegezę judaistyczną. P. Grech podaje przykłady reinterpretacji tekstów biblijnych oraz dzieła poświęcone temu zagadnieniu.

Rozdział piąty omawia zasady krytycznego korzystania ze słowników biblijnych. Autor podaje najważniejsze słowniki oraz zastrzeżenia, jakie zgłasza w stosunku do nich semantyka i egzegeza strukturalna. Następny rozdział poświęcony jest teologii Jezusa. P. Grech porusza najpierw kwestię kryteriów autentyczności logiów Jezusa,

a następnie podaje uwagi metodologiczne dotyczące zasadniczych tematów przepowiadania Jezusa: królestwa Bożego, głoszonego szczególnie w przypowieściach, świadomości mesjańskiej Jezusa oraz Jego zmartwychwstania. Zawsze podana jest najnowsza literatura. Metodologia teologii synoptyków (rozdz. VII) omówiona została na podstawie pracy H. Zimmermanna z dodaniem pewnych uzupełnień i najnowszych opracowań.

Problematyka teologii Pawła jest zagadnieniem tak obszernym, że autor był jedynie w stanie zwrócić uwagę na niektóre zasadnicze jej problemy (rozdz. VIII). Podaje najważniejsze teologie Pawła oraz w krótkich szkicach porusza następujące zagadnienia: 1. Źródła teologii Pawła, gdzie omawia także kwestię autentyczności listów pawłowych i ich chronologię; 2. Przeciwnicy Pawła; 3. Paweł i jego środowisko (hellenistyczne i żydowskie); 4. Paweł i ST; 5. Paweł i Kościół pierwotny.

Stosunkowo obszerne studium poświęca drugi z autorów, S. Segalla, teologii Jana. Omawia najpierw najważniejsze opracowania dotyczące wpływów hellenistycznych, judaistycznych i chrześcijańskich (szczególnie synoptycy) na teologię Jana oraz jego stosunek do ST. Tradycji i redakcji w Ewangelii Jana poświęcony jest drugi paragraf. Następnie scharakteryzowane są najważniejsze teologie Jana oraz bardziej analityczne rozprawy dotyczące chrystologii i pneumatologii, eklezjologii i sakramentów w tej Ewangelii, nauki moralnej i eschatologii Jana.

Końcowe rozdziały poświęcone są metodologii studium ważniejszych tematów teologicznych NT w formie syntetycznej, a mianowicie chrystologii, eklezjologii, etyki i eschatologii. Książkę kończy dyskusja na temat hermeneutyki teologii NT.

Nie ma potrzeby podkreślać, jak wartościową jest omawiana pozycja. Daje doskonałą informację o zagadnieniach teologii biblijnej NT, wprowadza i ułatwia samodzielne studium tej problematyki. Szczególnie cenne są przeglądy najważniejszej i najnowszej literatury. Podkreślić też trzeba przejrzystą szatę graficzną książki. Nieznającym języka włoskiego należałoby jedynie życzyć, by ukazała się także w języku polskim.

Roman Bartnicki